

Н. М. Левченко,
к.е.н., доц., доцент Класичного приватного ун-ту

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АПК В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

Розглянуто основні принципи державного регулювання розвитку АПК на сучасному етапі. Визначено принципи, які мають бути каркасом при моделюванні конкретних елементів державного регулювання розвитку АПК України в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: державне регулювання, принципи державного регулювання, євроінтеграція.

Об'єктивні складності пристосування сільськогосподарського виробництва до умов ринку ставлять перед державою питання про особливий статус аграрної галузі в межах існуючого економічного режиму. Широке обговорення проблем аграрної політики на міжнародному рівні, насамперед, питань світової торгівлі сільськогосподарською продукцією, сировиною і продовольством, свідчить про існування в цьому відношенні різних доктрин і, в остаточному підсумку, про жорстку економічну боротьбу держав, що дотримуються різних стратегій аграрного розвитку з огляду на власні інтереси. Ці розбіжності зводяться до протистояння двох підходів, які умовно можна поділити на модель вільної торгівлі (північноамериканську) і модель аграрного протекціонізму (західноєвропейську). Слід зазначити, що названі економічні моделі в чистому вигляді не існують у жодній країні світу.

Найбільш активними прихильниками першої моделі, основний постулат якої зводиться до забезпечення вільної конкуренції товарів на ринку, є Австралія, Канада, й особливо, США, а також Світова організація торгівлі, в якій США відіграють провідну роль. Це пов'язано, в основному, з позицією США як провідного виробника й експортера продовольства на світовому ринку з метою забезпечення максимального розширення збуту власної продукції. Водночас висока ефективність національного аграрного сектора в США дозволяє йому не побоюватися конкуренції з боку інших країн. До того ж, всупереч поширеній думці обсяг державної підтримки сільського господарства в розрахунку на одного товаровиробника в США не нижче, ніж, наприклад, у

країнах Європейського Союзу. Іншою є структура цієї підтримки – у США велика її частина припадає на заходи підтримки експорту та стимулювання споживання продукції національного аграрного сектора.

Модель аграрного протекціонізму, якої дотримуються багато інших країн передбачає здійснення державної підтримки аграрного сектора для забезпечення конкурентних переваг національної сільськогосподарської продукції на ринку. Так, у країнах Європейського Союзу та в Японії основні обсяги державної підтримки спрямовані на пряму підтримку сільськогосподарських товаровиробників. Ці країни також перешкоджають проникненню на свої ринки імпоротної продукції, насамперед шляхом встановлення особливих вимог до її якості [6, с. 27].

У цілому, незважаючи на наявність різних підходів до ролі держави стосовно аграрного сектора, зарубіжний досвід свідчить, що у більшості провідних країн світу державне регулювання є обов'язковим компонентом аграрної політики. У цих країнах державне регулювання передбачає вирішення таких основних завдань: забезпечення стійкої економічної ситуації в сільському господарстві, стабілізація ринкової кон'юнктури і підтримка прибутковості товаровиробників, допомога в адаптації до нових умов, захист внутрішнього ринку, забезпечення конкурентоспроможності національних товаровиробників на світовому ринку. Практика переконує, що сільське господарство у країнах світу субсидується у великих обсягах з державних і недержавних бюджетів.

Однак, цей досвід не був належним чином врахований у процесі реформування аграрного сектора економіки України. Реалізація прийнятої в 90-ті роки моделі ринкових відносин в агропромисловому комплексі не забезпечила формування ефективних економічних міжгалузевих відносин, призвела до спаду виробництва, різкого погіршення фінансово-економічних показників діяльності аграрних товаровиробників незалежно від обраної ними форми власності й господарювання. Причиною тому слід вважати недосконалість вивчення принципів державного регулювання розвитку АПК, які застосовувались у практиці провідних країн.

Мета статті – розглянути основні принципи державного регулювання розвитку АПК в умовах інтеграції до європейського простору.

З'ясування принципів державного регулювання розвитку АПК має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дає змогу визначити його цільову спрямованість, закономірності його розвитку та функціонування. У них відбивається специфіка аграрного виробництва, визначаються перспективи розвитку і вдосконалення законодавства у сфері державного регулювання розвитку АПК. Проте питання принципів державного регулювання розвитку АПК залишаються не достатньо досліджені в науковій літературі. Як зазначає М. Козир, правильно обрати засоби або форми регулювання аграрних відносин, які би сприяли найбільш повному врахуванню та використанню в аграрному виробництві дії об'єктивних економічних законів розвитку цього виробництва в умовах переходу до ринкової економіки, можна, визначивши основні принципи організації та правового регулювання цих відносин [2, с. 142].

Оскільки Україною обрано шлях євроінтеграції, то варто орієнтуватись на рекомендації СОТ та Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), тож державне регулювання розвитку АПК має базуватись на таких принципах:

– законності, сутність якого полягає в реальності права, тобто в тому, що всі без винятку суб'єкти суспільних відносин мають керуватись принципом суворого дотримання приписів законів й інших нормативних актів, сумлінно виконувати покладені на них юридичні обов'язки, безперешкодно і повною мірою використовувати свої суб'єктивні права;

– недопущення безпідставного втручання органів державної влади та місцевого самоврядування у вибір форм господарювання та господарську діяльність аграрних товаровиробників, крім випадків, передбачених законами. Конституція України, Господарський кодекс України [5, с. 56] чинне законодавство, яким визначений правовий статус суб'єктів аграрного підприємництва та інші нормативно-правові акти закріплюють принцип прямої заборони щодо втручання держави у господарську діяльність суб'єктів права власності;

– захисту прав і свобод аграрного підприємництва. Указом Президента України «Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності» від 15.07.2000 р. передбачено низку заходів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового забезпечення аграрного підприємництва, що передбачає усунення правових та адміністративних перешкод на шляху розвитку підприємництва, обмеження втручання державних органів у підприємницьку діяльність, створення сприятливих правових засад функціонування агробізнесу. Загальновідомо, що ефективність правового регулювання суспільних відносин безпосередньо залежить від його відповідності об'єктивним закономірностям існування й розвитку останніх;

– забезпечення суб'єктам господарювання захисту прав власності на землю, майно та результати своєї праці. Конституція України та чинне законодавство нашої держави охороняє права власників земельних ділянок і землекористувачів. Ідеться про захист прав власності на землю, майно та результати своєї праці від неправомірних дій як інших суб'єктів господарювання, так і з боку держави в особі її органів, а також право на оскарження їхньої поведінки, яким воно обмежене;

– системність та комплексність заходів державного регулювання сільського господарства. Системність означає те, що вплив держави повинен мати системний характер, а комплексність – необхідність використання державою всього арсеналу засобів та інструментів підтримки аграрного сектора, що є в її розпорядженні;

– передбачуваність і прозорість. Передбачуваність означає відповідність регуляторної діяльності цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дає змогу суб'єктам господарювання планувати свою діяльність. Щодо прозорості, то тут має бути наявною і загальнодоступною повна інформація про законодавчі та інші регуляторні акти, порядок їх виконання, роботу органів, які забезпечують їх виконання;

– послідовність і справедливість. Послідовність передбачає узгодження регуляторного акта з основними положеннями державної регуляторної політики, іншими прийнятими законодавчими та регуляторними актами.

Справедливість означає забезпечення рівноправності всіх суб'єктів господарської діяльності;

– зрозумілість та ефективність. Зрозумілість полягає в тому, що регуляторні акти мають бути простими за змістом, не містити положень, що допускають двозначні тлумачення, у громадян і підприємців не повинно виникати труднощів із розумінням положень регуляторних актів. Принцип ефективності полягає в аналізі вигод від регуляторного акта, в дослідженні того, чи обґрунтованими є витрачені суб'єктами господарської діяльності, громадянами та державою кошти і чи є найефективнішим регуляторний акт з усіх можливих альтернатив досягнення поставленої мети;

– стабільність. Забезпечує необхідний вплив на розвиток АПК з метою вирівнювання підйомів і нівелювання спадів ділового циклу, стримування безробіття, підтримки економічного розвитку. За допомогою заходів державної фінансової, податкової, зовнішньоекономічної та митної політики справляється вплив на рівень агропромислового виробництва;

– адекватність. Потребує, щоб система державних регуляторів розвитку АПК та засоби їх застосування відображали реалії сучасного етапу соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки;

– оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів;

– державної підтримки. У Законі України «Про державну підтримку сільського господарства» від 24.06.2004 р. № 1877 державну підтримку товарного агропромислового виробництва трактовано як урегульовану нормами права сукупність організаційних, економічних, правових та інших засобів (пільг та переваг), які надаються державою в особі уповноважених органів за рахунок державних ресурсів або шляхом відмови держави від отримання певних доходів, сільськогосподарським товаровиробникам із метою забезпечення продовольчої безпеки держави, розв'язання соціально-економічних проблем, сприяння соціальному розвитку сільської місцевості, відновлення та підтримання екологічної рівноваги територій [261];

– пріоритетності. За умов євроінтеграції необхідно відмовитися від практики розпорошення обмежених фінансових ресурсів держави між значною кількістю державних програм та напрямів бюджетного фінансування. Натомість доцільно визначити чіткий та стислий перелік пріоритетів розвитку внутрішніх галузевих ринків України, за рахунок вітчизняної продукції. Кількість пріоритетних секторів внутрішнього ринку, які мають отримати державну підтримку, має визначатися виходячи з реальних фінансових можливостей державного бюджету та заходів, які відповідають умовам приєднання України до СОТ та ЄС;

– цілеспрямованість та адресність державної підтримки аграрних товаровиробників. Більшість законодавчих актів, якими регульоване питання надання державної підтримки суб'єктам аграрного підприємництва, характеризується цілеспрямованістю та адресністю державної підтримки аграрного підприємництва. У свою чергу принцип адресності передбачає надання державної підтримки чітко визначеним категоріям аграріїв;

– мобільність державної підтримки аграрних товаровиробників. Передбачає оперативне реагування на потреби аграрних товаровиробників, особливо під час посівних робіт, з метою недопущення порушення технології вирощування сільськогосподарських культур;

– стимулювання. Забезпечує підвищення ефективності діяльності аграрних товаровиробників та їх подальший економічний розвиток;

– помірної протекції розвитку сільського господарства. Сутність даного принципу полягає у захисті державою інтересів аграріїв як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках;

– гарантування продовольчої безпеки;

– нарощування інвестиційного потенціалу та інноваційності;

– нарощування експортного потенціалу галузі;

– поєднання економічних та соціальних цілей. Державне регулювання, що орієнтується виключно на вирішення економічних завдань на шкоду соціальним, із самого початку проречене на поразку. Успіх можливий лише у випадку, коли економічні заходи державного управління поєднуються із

заходами щодо підтримки соціального розвитку на селі;

- ефективного антимонопольного регулювання цін на продукцію АПК;
- поєднання державного впливу і ринкових регуляторів;
- забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання

та його оперативності;

– поступового згортання регуляторних функцій держави на користь ринкового механізму з урахуванням тенденцій на європейському і світовому агропродовольчому ринку;

– дотаційність аграрного сектору, рівень якої у розвинених країнах коливається, як правило, в діапазоні 30-80 % у вартості виробленої продукції (в Україні цей показник не перевищує 12 %);

– державне сприяння розширенню ємності національного аграрного ринку і стимулювання експорту аграрної продукції на світовий ринок;

– прагнення увійти на аграрний ринок країни, що розвивається, закриваючи при цьому свої ринки;

– екологічної доцільності. Державне регулювання розвитку аграрного товаровиробництва має враховувати особливості провадження виробничо-господарської діяльності суб'єктами аграрного підприємництва, яка тісно пов'язана з природокористуванням, оскільки природні ресурси є основним засобом виробництва. Тому підвищення продуктивності аграрного виробництва перебуває в безпосередній залежності від стану природного середовища, його можливостей забезпечити на необхідному рівні процеси відтворення в екосистемах.

– державна підтримка наукових досліджень щодо створення та впровадження нових екологічно чистих ресурсозберігальних технологій вирощування, поглибленої переробки сільськогосподарської сировини та виготовлення з неї конкурентоздатної вітчизняної продукції;

- відповідальності держави за стан справ в аграрному секторі;
- відповідності бюджетного фінансування вимогам СОТ та САП країн ЄС;
- спрямованості на добробут селян, соціальний захист та розвиток сільських територій.

Перелічені принципи мають бути каркасом при моделюванні конкретних елементів державного регулювання розвитку АПК України в умовах євроінтеграції, забезпеченні його цілісності та синхронності у взаємодії всіх блоків державного регулювання, тобто іншими словами вони мають стати підґрунтям для формування «правил гри»: формування аграрної політики, вибору форм, методів та інструментів державного регулювання розвитку АПК.

Дотримання зазначених принципів, на наш погляд, дасть змогу вивести аграрний сектор на якісно новий етап розвитку, забезпечити продовольчу безпеку країни, підвищити рівень конкурентоспроможності продукції аграрних товаровиробників, соціальний розвиток села та покращити добробут усього населення країни.

Список використаних джерел

1. Аграрна реформа в Україні / [П. І. Гайдуцький, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко та ін.] ; за ред. П. І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Денисенко А. А. Забезпечення ефективної системи державного регулювання аграрного виробництва / А. А. Денисенко // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 89–96.
3. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку : доповідь на Дев'ятих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 квітня 2007 р. / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 4–13.
4. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» 24.06.2004 р. № 1877-IV (зі змінами і доповненнями) // zakon.rada.gov.ua
5. Ковтун О. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / О. І. Ковтун. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 432 с.
6. Макаренко П. М. Концептуальні засади системного інноваційного оновлення сільськогосподарського виробництва / П. М. Макаренко, Н. К. Васильєва / Агросвіт. – 2008. – №1. – С. 17–20.
7. Феценко Н. М. Окремі аспекти державної підтримки сільського сподар-ських товаровиробників / Н. М. Феценко // Агроінком. – 2006. – № 3-4. – С. 11–19.

Levchenko N. M. Principles of state regulation of development of agrarian and industrial complex in the conditions of eurointegration.

It is considered main principles of state regulation of development of agrarian and industrial complex on modern stages. Principles which should become a skeleton at modelling of concrete elements of state regulation of development of agrarian and industrial complex of Ukraine in the conditions of eurointegration are defined.

Key words: state regulation, state regulation principles, eurointegration

Левченко Н. М. Принципы государственного регулирования развития апк в условиях евроинтеграции.

Рассмотрены основные принципы государственного регулирования развития АПК на современном этапе. Определены принципы, которые должны стать каркасом при моделировании конкретных элементов государственного регулирования развития АПК Украины в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: государственное регулирование, принципы государственного регулирования, евроинтеграция